

kuk'un birinci saltanatı sırasında öldü. Dîvân-ı İnşâ'daki yazışmalarda, müslüman ve yabancı hükümdarlara gönderilen mektuplarda onun tarafından hazırlananlar örnek alınmıştır.

İbn Nâzîr'ü'l-Ceyş'in kaleme aldığı *Kitâbü Teskîfî't-Ta'rîf bi'l-muşâlahi's-şerîf*, divan kâtipleri için devletin divan ve resmî yazışma geleneğini açıklayan rehber mahiyetinde bir kitaptır ve müellifin kâtipliği sırasında yazılıp nâzîr'ü'l-ceyşliğe getirildiği yıl tamamlanmıştır. Eser, İbn Fazlullah el-Ömerî'nin *et-Ta'rîf bi'l-muşâlahi's-şerîf*'ini örnek alan ve bir bakıma onun zeyli gibi olan bir çalışmadır. Özellikle yedinci bölümü Memlükler'de büyük hükümdarlara hangi lakaplarla hitap edildiğini göstermesi açısından önemlidir. İbn Nâzîr'ü'l-Ceyş kitabına kendi dönemiyle ilgili şahsî tecrübelerini de aktarmıştır. Kalkaşendî'nin çokça faydalandığı ve kaynakları arasında adını verdiği eser Rudolf Veselý tarafından yayımlanmıştır (Kahire 1987).

BİBLİYOGRAFYA :

Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ*, I, 7; IV, 107, 116, 208, 210, 212; VI, 85; VII, 260, 267; IX, 320; X, 183; XIII, 315; İbn Hacer, *İnbâ'ü'l-gümur*, II, 158-171; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, XI, 152, 227, 238, 239, 301; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VI, 291; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, V, 193; P. M. Holt, "Rudolf Veselý (ed.): İbn Nâzîr al-Ğayş : Kitâb Ta'tîf al-ta'rîf bi'l-muşâlah al-şarîf", *BSOAS*, LII/3 (1989), s. 623; H. Eisenstein, "Kitâb ta'tîf al-ta'rîf bi'l-muşâlah al-şarîf par Taqî al-Dîn 'Abd al-Rahmân b. Muhibb al-Dîn Muḥammad al-Taymî al-Halabî, appellé Ibn Nâzîr al-Ğayş", *WZKM*, LXXIX (1989), s. 286-287; C. E. Bosworth, "İbn Nâzîr al-Djays", *Et Suppl.* (İng.), s. 395; Nâhid Zaferî, "İbn Nâzîr'ü'l-Ceyş", *DMBİ*, V, 19.

ASRİ ÇUBUKÇU

İBN NAZÎF

(ابن نطف)

Ebû'l-Fezâil Muhammed
b. Alî b. Abdilazîz b. Nazîf
el-Gassânî el-Hamevî
(ö. 651/1253'ten sonra)

Eyyûbî veziri, tarihçi ve şair.

Hama'nın saygın ailelerinden olan ve şehrin o dönemdeki en güzel camilerinden birine adını veren Benî Nazîf'e mensuptur. Suriye'de Eyyûbîler'in hizmetinde kâtiplik ve vezirlik görevlerinde bulundu. Muhtemelen kadılık da yapmıştır; zira Bağdatlı tarihçi Nâsîrüddin İbnü'l-Furât ondan bu unvanla bahsetmektedir (*Târîhu'd-düvel ve'l-mülûk*, IV/1, s. 6). Eyyûbîler'in iç politikasında oynadığı rol ve kaleme aldığı tarih kitaplarının dışında haya-

tına dair bilinenler oldukça sınırlıdır. Çağdaş tarihçiler ondan söz etmezler; dolayısıyla hakkındaki bilgiler hemen hemen tamamen kendi kitabında verdiklerinden ibarettir. Gençliğinde, günümüze ulaşmamış bir eserini ithaf ettiği Eyyûbî Veziri Seyfeddin Ali b. Ebû Ali el-Hezbânî ile arkadaş olduğu sanılmaktadır (Gottschalk, s. 11).

İbn Nazîf, *et-Târîhu'l-Manşûrî* adlı eserinde hayatında yer alan bazı önemli olaylardan bahsetmektedir. Bunlardan, onun önceleri Fırat kenarındaki Ca'ber Kalesi'nde Eyyûbî Emiri el-Melikü'l-Hâfız b. el-Melikü'l-Âdil'in kâtip ve veziri olduğu anlaşılmaktadır. 626 (1229) yılında, siyasî bakımdan büyük önem taşıyan, Mardin emîrinden Dimaşk Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Eşref Muzafferüddin Mûsâ için vasallık yemini alma görevini yerine getirmiştir. Yine bizzat anlattığına göre 627'de (1230) Celâleddin Hârizmşâh'a karşı Doğu Anadolu'ya sefere çıkan Sultan el-Melikü'l-Eşref'in kumandasındaki orduda bulunurken Erciş'te bayram günü sarhoş yakalanarak mevkî ve malları elinden alınıp Ca'ber Kalesi'nde zindana atılmıştır. Böylece el-Melikü'l-Hâfız'ın sarayındaki hayatı sona ermişse de ertesi yıl hâmisî konumunda olan el-Melikü'l-Eşref'in aracılık etmesiyle serbest bırakılmış ve zindanda bozulan sağlığının tedavisi yoluna gidilmiştir. Ancak kendisi bir komplo endişesiyle buradan kaçarak Rahbe'de el-Melikü'l-Mansûr Nasreddin İbrâhîm'in hizmetine girmiş, 637'de (1239) el-Melikü'l-Mansûr babası el-Melikü'l-Mücâhid'in yerine Humus (Hims) emîri olduğunda da son eserini *et-Târîhu'l-Manşûrî* adıyla ona sunmuştur. İbn Nazîf'in ölüm tarihi hakkında bilgi yoktur. Ancak babası Şemseddin'den sonra el-Cezîre'yi idare etmekle görevlendirilen Sâhib Muhyiddin b. Nedî el-Cezerî'nin ölümünde onu öven şairler arasında adına rastlanması (Safedî, I, 173) 651 (1253) yılında hayatta bulunduğunu göstermektedir.

Eserleri. 1. *Muhtaşaru siyeri'l-evâ'il ve'l-mülûk ve vesâiletü'l-'abdi'l-memlûk*. Câhiliye döneminden başlayarak Abbâsî Halifesi Mühtedî-Billâh zamanına (869-870) kadar olan İslâm tarihini ele alır; Vezir Seyfeddin Ali b. Ebû Ali el-Hezbânî'ye ithaf edilmiştir (Bibliothèque Nationale, Ar., nr. 1507). 2. *el-Keşf ve'l-beyân fi havâdişi'z-zamân*. Büyük bir ihtimalle müellif bu eserini Ca'ber Kalesi'nde hâpiste iken yazmaya başlamış ve Rahbe'de tamamlamıştır. Günümüze ulaşmayan eserin muhtevasının çok geniş olduğu et-

Târîhu'l-Manşûrî'de ondan sık sık yapılan alıntılardan anlaşılmaktadır. 3. *et-Târîhu'l-Manşûrî: Telhîşü'l-Keşf ve'l-beyân fi havâdişi'z-zamân*. Yazımı 631'de (1234) tamamlanan kitabın St. Petersburg'daki Asya Müzesi'nde (nr. 521) bir yazma nüshası mevcuttur (Rosen, s. 95-98). İbn Nazîf, başlıkta da belirttiği gibi burada *el-Keşf ve'l-beyân*'ın bir hulâsasını yapmak istemiş, onda olduğu gibi yaratılıştan kendi zamanına kadarki olayları ayrıntılı bir şekilde ele almayı hedeflememiştir. Bundan dolayı ayrıntılarda birçok defa "et-Târîhu'l-kebir" veya "et-Târîhu't-tavil" dediği *el-Keşf ve'l-beyân*'a başvurmuştur. *et-Târîhu'l-Manşûrî*, Selâhaddin'in Eyyûbî'nin ölümünden (589/1193) sonra gelişen olaylar ve onun 631'e (1234) kadar hüküm süren haleflerinin icraatı için ilk elden bir kaynak niteliğindedir. Eser İbnü'l-Esir, Sibt İbnü'l-Cevzî ve İbn Vâsıl gibi Arapça yazar tarihçilerin çalışmalarından bağımsızdır; buna karşılık Farsça yazar İbn Bibî ve Nesevî'nin haberleriyle ortak noktaları bulunmaktadır. İbn Nazîf'in, özellikle el-Melikü'l-Eşref'in siyasetini ortaya koyarken hissettirdiği Eyyûbî taraftarı tavrına karşılık olayları anlatırken sergilediği objektif tutum çok şaşırtıcıdır. *et-Târîhu'l-Manşûrî*, VII. (XIII.) yüzyılın ilk yıllarına kadar belgelere ve görgü şahitlerine dayanır. Şüphesiz bunda, müellifin kâtiplik ve vezirlik yaptığı sırada başka kaynaklarda yer almayan belgelere ve ilk elden bilgilere ulaşma imkânına sahip olmasının büyük etkisi vardır. Bunun için Suriye, Anadolu (özellikle Doğu Anadolu), Sicilya ve Güney İtalya'daki siyasî gelişmeleri ele alır. Meselâ Alman İmparatoru II. Friedrich'in kutsal topraklarda bulunuşundan bahseder. İmparatorun Kudüs, Beytülâhm ve Nâsıra'nın Haçlılar'a iade edilmesinden ve kendisinin 627'de (1230) İtalya'ya dönmesinden sonra Eyyûbî Hükümdarı el-Melikü'l-Kâmil Nâsîrüddin ile veziri Fahreddin İbn Hameveyh'e yazdığı iki Arapça mektubun metinlerini verir. Eser aynı zamanda Sicilya'daki müslümanların âkıbeti, özellikle de adadan kaçan Araplar'la orada kalanlar hakkında ayrıntılı bilgiler içerir. İbn Nazîf'in eseri Eyyûbîler, Hârizmşâh Alâeddin Muhammed b. Tekiş'in Muizzüddin Muhammed b. Sâm'a karşı yaptığı seferlerin stratejisi ve Moğollar'ın 616-617 (1219-1220) yıllarında Bağdat yakınlarına ulaşan baskınları hakkında orijinal bilgiler vermektedir. *et-Târîhu'l-Manşûrî*'nin önemini daha sonraki Arap tarihçileri arasından sadece Bağdatlı Nâsîrüddin İbnü'l-Furât farketmiş ve onu

592 (1196) yılından itibaren meydana gelen olaylar için sık sık kullanmıştır. İbnü'l-Furât'ın *el-Keşf ve'l-beyân*'dan da haberdar olduğu anlaşılmaktadır. Makrîzî ve Aynî'nin İbn Nazîf'in eserlerini tanıyıp tanımadıkları ise şüphelidir. Kitabın tarih açısından taşıdığı değerin dışında dili de Arapça üzerine yapılan araştırmalar bakımından önemlidir. Çünkü İbn Nazîf eserinde Suriye lehçesinin kendi dönemindeki halk ağzını kullanmıştır. Michele Amari, eserin özellikle İtalya'yı ilgilendiren kısımlarını, yazma nüshanın Rus şarkiyatçısı Victor Rosen tarafından ilim âlemine tanıtılmasından (*Notices sommaires des manuscrits arabes*, s. 95-98) sonra yayımladı (*Estratti del Tarih Mansuri*, Palermo 1884). Buna rağmen kitap ilim dünyası tarafından uzun süre ihmal edildi. Nihayet Claude Cahen 1937'de eserin VI. (XII.) yüzyılı ele alan kısmını yayımladı (*BEO*, sy. 7-8, s. 113-158). P. A. Gryaznevitch'in, St. Petersburg'daki yazma nüshanın tıpkıbasımını yapmasından sonra ise (*at-Târih al-Manşûrî*, édition de l'unicum de Léningrad, Moscou 1960) ilgi arttı. Hans Ludwig Gottschalk, eserin 627'de (1230) vuku bulan Yassıçimen Savaşı'nı anlatan kısmının açıklamalı tercümesini yaptı (*WZKM*, LVI [1960], s. 55-67). Ebü'l-İd Dûdû 1961'de kitap üzerine bir doktora tezi hazırladı ve daha sonra metnin tamamını yayımladı (Dımaşk 1401/1981). Claude Cahen, dil ve hat bakımından zor olan metnin tahkikli neşir ve tercümesi için bir proje hazırladı. Onun ölümünden (1991) sonra bu proje Académie des Inscriptions et Belles-Lettres'in uhdesine geçmiş bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Nazîf, *et-Târihu'l-Manşûrî*, Telhîşü'l-Keşf ve'l-beyân fî havâdişî'z-zamân (nşr. Ebü'l-İd Dûdû), Dımaşk 1401/1981, neşredenin girişi, s. 5-26; a.e. (nşr. P. A. Gryaznevitch), Moscou 1960, neşredenin girişi, s. 5; Safedî, *el-Vâfi*, I, 173; İbnü'l-Furât, *Târihu'd-düvel ve'l-mülûk* (nşr. Hasan Muhammed eş-Şemmâk), Basra 1386/1967, IV/1, s. 6; V. Rosen, *Notices sommaires des manuscrits arabes du Musée asiatique*, St. Petersburg 1881, s. 95-98; Brockelmann, *GAL*, I, 428; *Suppl.*, I, 591; Cl. Cahen, *La Syrie du nord à l'époque des croisades et la principauté franque d'Antioche*, Paris 1940, s. 55, 57-58; H. L. Gottschalk, *al-Malik al-Kâmil von Egypten und seine Zeit*, Wiesbaden 1958, s. 11; N. Elisséef, *Nûr ad-Din*, Damas 1967, I, 42-43; F. Gabrieli, *Die Kreuzzüge aus Arabischer Sicht*, München 1973, s. 339-342; Şâkir Mustafa, *et-Târihu'l-'Arabî ve'l-mü'errihûn*, Beyrut 1980, II, 255-256; Ramazan Şeşen, *Salâhaddin Devrinde Eyyûbîler Devleti*, İstanbul 1983, s. 22-24, 111; a.mlf., *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul 1998, s. 140-141.

ANGELIKA HARTMANN

İBN NECCÂR CAMİİ

Kastamonu'da
Candarogulları dönemine ait cami.

Adını taşıyan mahallede kalenin hemen altında olup 754 (1353) yılında Candaroglu Âdil Bey zamanında yapılmıştır. Girişe göre sol taraftaki duvarın ortasında yer alan üç satırlık Selçuklu tarzı nesih kitâbeye göre adı İbn Neccâr Hacı Nusret b. Murâd olan bânisinin kimliği hakkında bilgi yoktur. Camiye bir zamanlar Kırım'dan vâridât geldiği, dolayısıyla İbn Neccâr'ın Kırımlı olabileceği ileri sürülmüşse de bu görüş ilmî bir zemine oturmamaktadır. Camiye, yanındaki evin 200 yıl önce yaşamış Eligüzel İakabıyla ünlü zengin bir zata ait olması ve bulunduğu sokağın bu adı taşıması sebebiyle Eligüzel Camii de denilmektedir.

Estetik görünüşü Beylikler dönemi ve erken Osmanlı camileriyle özdeşleşen yapının gerek bütününde gerekse ayrıntılarında büyük bir sadelik hâkimdir. Tamamen kesme taştan yapılmış olan dış duvarlarının itinalı bir işçiliği vardır. Yüksek kubbeli ve kusursuz orantılı iç hacmiyle Anadolu mimari tarihinde tek kubbeli camilerin ilk örneklerinden biri olarak önemli bir yer işgal etmektedir. Kare planlı yapı 9,50 x 9,50 m. ebadında, sekizgen kasnaklı kubbesi 5,50 m. çapında

ve 9,50 m. yüksekliğindedir. Kubbeye geçiş süslemesiz basit tromplarla sağlanmıştır. Minberi ahşaptan, mihrabı alçıdan yapılmış olup her ikisi de çok basittir. Kubbe eteğinde ve pencere kenarlarında yenilenmiş kalem işi süslemeler vardır. Kubbenin ortasındaki madalyona İhlâs sûresi yazılmıştır. Girişte kuzey duvarı içinden merdivenle çıkılan bir mahfil bulunmaktadır. Sivri kemerli açıklıklara sahip üç bölümlü son cemaat yeri basık kasnaklı kubbelerle örtülüdür.

Caminin dikkati çeken en önemli kısmı 2,10 x 0,70 m. ölçüsündeki ahşap kapı kanatlarıdır. Yuvarlak kemerli kapı açıklığı formuna göre süslenmiş olan bu kapı kanatları ağaç oyma sanatının bir şaheseri durumundadır. Hint meşesinden yapıldığı sanılan ve bugün iyice kararmış durumda bulunan kapı kanatları rûmî motifli bordürlerle panolara ayrılmış, ortada kalan büyük boşluklara da Beylikler ve erken Osmanlı sanatında sıkça rastlanan sa'lbekli şemse motifleri yerleştirilmiştir. Yuvarlak sırtlı oyma tekniğindeki bu süslemelerde yine rûmîler hâkimdir. Şemselelerin üstlerinde kitâbe haline getirilmiş kartuşlar bulunmakta, içlerinde cami kitâbesinde de görülen Cin sûresinin 18. âyeti yer almaktadır. Devrinin en mükemmel örneklerinden birini teşkil eden kapının, binişi üzerindeki yazılardan her yönüyle büyük benzerlikler gösterdiği Kastamonu Kasaba köyü Mahmud Bey Camii'nin kapısı gibi Ankaralı Nakkaş Mahmud oğlu Abdullah tarafından yapıldığı ve yapımının caminin inşaatından dört yıl sonra, 9 Zilhicce 758'de (23 Kasım 1357) bitirildiği öğrenilmektedir. 1943 yılındaki bir depremle son cemaat yeri ve minaresi yıkılan cami 1968'de yapılan bir onarımla eski haline kavuşturulmuştur. Caminin kuzeyinde duvarları yenilenmiş bir avlu mevcut olup kuzeybatı köşesinde Osmanlı devrinde yapılmış çift cepheli bir çeşme bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Mehmed Behcet, *Kastamonu Âsâr-ı Kadime-si*, İstanbul 1341, s. 62-65; Talat Mümtaz Yaman, *Kastamonu Tarihi: XV. Asrın Sonlarına Kadar*, Kastamonu 1935, I, 111-113; Ahmet Gökoğlu, *Paphlagonia*, Kastamonu 1952, s. 195, 196, 259; *Kastamonu 1973 İl Yıllığı*, Ankara 1973, s. 159-160; Yıldız Demirez, "XIV. Yüzyılda Ağaç İşleri", *Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı (14. Yüzyıl)*, İstanbul 1977, s. 61-71; Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, İstanbul 1984, s. 207; Fazıl Çifçi, *Kastamonu Camileri-Türbeleri ve Diğer Tarihî Eserler*, Ankara 1995, s. 100-103; *Yurt Ansiklopedisi*, İstanbul 1982-83, VII, 4656.

DOĞAN YAVAŞ

İbn Neccâr Camii - Kastamonu

